หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ทัศนศิลป์

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ม.๑

อักษร

- สุชาติ เถาทอง
- ธำรงศักดิ์ ธำรงเลิศกุทธิ์
- สังคม ทองมี
- รอง ทองถาถาษ

อจท. ผ่านความรู้สู่การศึกษา

๗๐.-

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับทัศนศิลป์ ๑-๑๔

- ความหมายของศิลปะและทัศนศิลป์ ๒
- ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับมนุษย์ ๓
- ประเภทของงานทัศนศิลป์ ๔
- สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์ ๘
- ทัศนศิลป์กับสุนทรียภาพ ๙
- คุณค่าของทัศนศิลป์ ๑๒
- วัตถุประสงค์ในการศึกษาสาระทัศนศิลป์ ๑๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

ทัศนธาตุ ๑๕-๓๐

- ความหมาย ความสำคัญของทัศนธาตุ ๑๖
- องค์ประกอบของทัศนธาตุ ๑๖
- ทัศนธาตุกับการจัดองค์ประกอบศิลป์ ๒๓
- ทัศนธาตุในสิ่งแวดล้อม ๒๖
- ความแตกต่างและความคล้ายคลึงของทัศนธาตุในงานทัศนศิลป์และสิ่งแวดล้อม ๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

การออกแบบงานทัศนศิลป์ ๓๑-๓๘

- ความหมายและความสำคัญของการออกแบบ ๓๒
- หลักสำคัญของการออกแบบ ๓๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวาดภาพระบายสี ๓๙-๕๒

- ความเป็นมาและแนวทางปฏิบัติ ๔๐
- เครื่องมือและอุปกรณ์ในการวาดภาพระบายสี ๔๑
- แนวทางพื้นฐานในการวาดภาพระบายสี ๔๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

หลักการวาดภาพแสดงทัศนียภาพ ๕๓-๖๔

- ความลึกลวงตาแบบ ๓ มิติ ๕๔
- หลักการวาดภาพแสดงทัศนียภาพ ๕๖
- วิธีวาดภาพแสดงทัศนียภาพ ๕๘
- การวาดภาพทิวทัศน์และภาพคนที่แสดงทัศนียภาพ ๖๐
- การกำหนดเงาของวัตถุ ๖๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ *งานปั้นและงานสื่อผสม* ๖๕-๗๘

- ลักษณะของผลงานปั้นและงานสื่อผสม ๖๖
- หลักการจัดทำผลงานปั้นและงานสื่อผสม ๖๗
- การแสดงผลงานการปั้น หรือสื่อผสมเป็นเรื่องราว ๓ มิติ ๗๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ *การออกแบบรูปภาพ สัญลักษณ์และงานกราฟิก* ๗๙-๙๖

- การออกแบบรูปภาพ ๘๐
- การออกแบบสัญลักษณ์ ๘๕
- การออกแบบงานกราฟิก ๘๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘ *หลักการประเมินงานทัศนศิลป์* ๙๗-๑๐๔

- ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจารณ์ผลงานทัศนศิลป์ ๙๘
- จุดประสงค์ของการประเมินงานทัศนศิลป์ ๑๐๐
- หลักเกณฑ์การพิจารณาเพื่อประเมินผลงานทัศนศิลป์ ๑๐๑
- ตัวอย่างการประเมินงานทัศนศิลป์ ๑๐๒
- ประโยชน์ของการประเมินงานทัศนศิลป์ ๑๐๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๙ *ทัศนศิลป์ของชาติและท้องถิ่น* ๑๐๕-๑๒๒

- ลักษณะรูปแบบงานทัศนศิลป์ของชาติ ๑๐๖
- ลักษณะรูปแบบงานทัศนศิลป์ท้องถิ่น ๑๐๘
- งานทัศนศิลป์ในแต่ละภูมิภาค ๑๑๐
- เปรียบเทียบงานทัศนศิลป์ภาคต่าง ๆ ของไทย ๑๒๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑๐ *ทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทยและสากล* ๑๒๓-๑๓๙

- ผลงานทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทย ๑๒๔
- ผลงานทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมสากล ๑๒๗
- เปรียบเทียบความแตกต่างของทัศนศิลป์ในวัฒนธรรมไทยและสากล ๑๓๐

บรรณานุกรม ๑๔๐

หน่วยที่ ๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับทัศนศิลป์

สิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคแล้ว อารมณ์ ความพึงพอใจก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน ซึ่งผลงานศิลปะทางด้านทัศนศิลป์นับว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาตัวเราให้มีความสุขสมบูรณ์พร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งนี้ งานทัศนศิลป์จะเป็นผลงานที่เราสัมผัสซึ่งความงามได้จากการมองเห็น โดยงานทัศนศิลป์จะจำแนกแยกย่อยได้อีกหลายประเภท ดังนั้น ก่อนที่จะเรียนรู้เทคนิควิธีและลงมือสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์แต่ละประเภท จึงควรศึกษาเรื่องราวเบื้องต้นเกี่ยวกับทัศนศิลป์เป็นการปูพื้นฐานไว้ก่อน

๑. ความหมายของศิลปะและทัศนศิลป์

ศิลปะ หมายถึง ผลแห่งความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปลักษณ์ต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ ตามประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของบุคคลแต่ละคน นอกจากนี้ ยังมีนักปราชญ์ นักการศึกษา ท่านผู้รู้ ได้ให้คำนิยามความหมายของศิลปะแตกต่างกันออกไป เช่น

จากความหมายและคำนิยามทางศิลปะที่ได้นำมากล่าวอ้างไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่าผลงานที่เรียกกันว่าเป็น *"ศิลปะ"* จะมีทัศนะที่แตกต่างกันออกไป ยากที่จะหาข้อสรุปที่แน่นอน หรือกำหนดลักษณะของงานศิลปะได้ โดยในแต่ละยุคสมัยท่านผู้รู้ได้กำหนดความหมายของศิลปะไปตามบริบทของตนเอง ซึ่งย่อมจะมีความแตกต่าง หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม สิ่งแวดล้อม และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่ยอมรับกันในประการหนึ่งว่า ผลงานที่ถือว่าเป็นงานศิลปะจะต้องเป็นงานที่มีการสร้างสรรค์ ไม่ใช่เกิดขึ้นมาเอง กล่าวคือ *"จะต้องมีมนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์"* ผลงานนั้นๆ

ส่วนคำว่า *"ทัศนศิลป์"*(Visual Art) เป็นศัพท์ที่ได้รับการบัญญัติขึ้นใช้ในวงการศิลปะเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา จุดมุ่งหมายที่บัญญัติศัพท์ *"ทัศนศิลป์"* ขึ้นมาก็เพื่อจำแนกความแตกต่าง หรือแยกลักษณะการรับรู้ของมนุษย์ทางด้านศิลปะให้มีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะแต่เดิมนั้น ผลงานทางด้านทัศนศิลป์จะถูกผนวกรวมเข้าและถือเป็นส่วนหนึ่งของงาน *"วิจิตรศิลป์"* จึงทำให้เกิดความเข้าใจว่า งานทัศนศิลป์จะต้องเป็นผลงานที่มีความละเอียด ประณีตบรรจง และมีความงดงามเท่านั้น

จิตรกรรมไทย เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของช่างเขียนไทย นับเป็นผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นไม่ซ้ำแบบใคร

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับมนุษย์

การสร้างสรรค์ทางศิลปะ เป็นกิจกรรมพัฒนาสติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในสังคมมนุษย์เท่านั้น ถึงแม้ว่าในหมู่สัตว์บางชนิดก็อาจจะมีกิจกรรมในลักษณะทำนองเดียวกับที่มนุษย์กระทำขึ้น แต่เราก็ไม่อาจนับว่าเป็นงานศิลปะได้ เนื่องจากกิจกรรมเหล่านั้น มักถูกสร้างขึ้นมาโดยความบังเอิญ หรือเกิดจากสัญชาตญาณของสัตว์เอง ซึ่งมักจะมีเป้าหมายเพื่อป้องกันภยันตราย ดำรงเผ่าพันธุ์ หรือเพื่อการดำรงชีวิตรอดเป็นหลัก

การสร้างสรรค์ทางศิลปะของมนุษย์เชื่อว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณตั้งแต่ยุคหิน หรือเมื่อประมาณ ๕๐๐,๐๐๐-๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว นับตั้งแต่เมื่อครั้งที่บรรพบุรุษของมนุษย์ยังเป็นพวกเร่ร่อนอาศัยอยู่ตามถ้ำ เพิงผา ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์ และหาของป่ามาเป็นอาหาร โดยผลงานศิลปะถ้าไม่นับพวกเครื่องมือเครื่องใช้ ลำดับแรกๆ จะเป็นภาพวาด ซึ่งปรากฏอยู่ตามผนังถ้ำในที่ต่างๆ เช่น ภาพวัวไบซัน ที่ถ้ำอัลตามีรา ประเทศสเปน ภาพสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น ม้า กวาง เป็นต้น ที่ถ้ำลาส์โกซ์ ประเทศฝรั่งเศส สำหรับในประเทศไทยก็สำรวจพบภาพวาดในที่หลายแห่ง เช่น ภาพช้าง ภาพเต่า ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภาพนก ภาพจระเข้ ที่ถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เป็นต้น

ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าศิลปะมีความเกี่ยวพันกับมนุษย์ในแง่ที่เป็นผลงาน หรือวิธีการแสดงออกมาเพื่อตอบสนองอารมณ์ของตนเอง อาจจะเป็นความประทับใจ ความซาบซึ้ง ผ่อนคลายความตึงเครียด หรือเพื่อความชื่นชม และศรัทธา โดยผลงานศิลปะแรกๆ ของมนุษย์ เชื่อว่าน่าจะเกิดจากแรงบันดาลใจของมนุษย์ที่มีต่อความงามทางธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อม จากนั้นจึงค่อยๆ ถ่ายทอดความประทับใจนั้นออกมาเป็นผลงานศิลปะ โดยอาจจะเป็นงานประเภทจิตรกรรม และประติมากรรมอย่างง่ายๆ

(ภาพซ้าย) ภาพเขียนสี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปสัตว์ชนิดต่างๆ พบที่ถ้ำลาส์โกซ์ (Lascaux) ประเทศฝรั่งเศส
(ภาพขวา) ภาพเขียนสี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รูปคนและสัตว์ชนิดต่างๆ พบที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

๓. ประเภทของงานทัศนศิลป์

ผลงานศิลปะด้านทัศนศิลป์ สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๓.๑ จิตรกรรม (Painting)

จิตรกรรม หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์บนพื้นระนาบด้วยวิธีการลาก การขีดเขียน หรือการระบายสีฝุ่น สีน้ำ สีน้ำมัน ลงบนพื้นผิววัสดุที่มีความราบเรียบ เช่น กระดาษ ผ้าใบ ผนัง แผ่นไม้ เพดาน ผิวหน้าของวัตถุอื่นๆ เป็นต้น เพื่อให้เกิดเรื่องราวและความงามตามความนึกคิดและจินตนาการของผู้วาด จิตรกรรมสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) ภาพวาด (Drawing) เป็นศัพท์ทางทัศนศิลป์ที่ใช้เรียกภาพวาดเขียน ภาพวาดเส้น แบบเป็น ๒ มิติ คือ มีเพียงความกว้าง และความยาว โดยใช้วัสดุต่างๆ เช่น ดินสอดำ สีชอล์ก สีเทียน ถ่านเกรยอง เป็นต้น

๒) ภาพเขียน (Painting) เป็นการสร้างงาน ๒ มิติ บนพื้นระนาบด้วยสีหลายสี การเรียกชื่อลักษณะของภาพเขียนจะเรียกตามวัสดุที่ใช้เป็นสำคัญ เช่น การเขียนภาพด้วยสีน้ำ การเขียนภาพด้วยสีน้ำมัน การเขียนภาพด้วยสีอะคริลิก เป็นต้น

"ท่าเรือประมง" ภาพเขียนสีน้ำ ผลงานของ สุชาติ เถาทอง

"ดอกไม้ชูช่อรับแสง" ภาพเขียนสีน้ำมันบนผ้าใบ ผลงานของ กมลรัตน์ เพ็ชรชู

๓.๒ ประติมากรรม (Sculpture)

ประติมากรรม หมายถึง การสร้างงานทัศนศิลป์ที่เกิดจากกลวิธีการปั้น การแกะสลัก การหล่อ การเชื่อม หรือกระบวนการอื่นใดที่สร้างให้เกิดรูปร่าง รูปทรง มีลักษณะเป็น ๓ มิติ คือ มีความกว้าง ความยาว และความหนา เช่น รูปคน รูปสัตว์ รูปสิ่งของ เป็นต้น ประติมากรรมสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

แบบนูนต่ำ (Bas-Relief)

การปั้น หรือสลักโดยให้ภาพที่เกิดนูนขึ้นจากพื้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยอาศัยแสงเงาช่วยทำให้เกิดความรู้สึกลึกตื้นในการมองเห็น เช่น รูปบนเหรียญต่างๆ เป็นต้น

แบบนูนสูง (High-Relief)

การปั้น หรือสลักให้รูปที่ต้องการนูนขึ้นจากพื้นหลังมากกว่าครึ่ง เป็นรูปที่สามารถแสดงความตื้นลึกตามความเป็นจริง เช่น ประติมากรรมที่ฐานอนุสาวรีย์ ประติมากรรมบนบานประตูไม้แกะสลัก เป็นต้น

แบบลอยตัว (Round-Relief)

การปั้น หรือสลักที่สามารถมองเห็นและสัมผัสชื่นชมความงามของผลงานได้ทุกด้าน หรือรอบด้าน ซึ่งประติมากรรมแบบลอยตัวนี้อาจจะวาง หรือตั้งอยู่บนฐานก็ได้ เช่น พระพุทธรูป พระบรมรูปทรงม้า เป็นต้น

๓.๓ สถาปัตยกรรม (Architecture)

สถาปัตยกรรม หมายถึง ศิลปะและวิทยาการแห่งการก่อสร้างที่ทำขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการในด้านวัตถุและจิตใจ มีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นอย่างงดงามถูกต้องตามหลักวิชาการ ผ่านกระบวนการออกแบบ เขียนแบบ ก่อสร้าง มีความเหมาะสมสะดวกในการใช้งาน มีความมั่นคง แข็งแรง สถาปัตยกรรมสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) **แบบเปิด** หมายถึง สถาปัตยกรรมที่มนุษย์สามารถเข้าไปใช้สอยได้ เช่น สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ที่พักอาศัย อาคารเรียน เป็นต้น สถาปัตยกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ลักษณะของสถาปัตยกรรมมักจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านสภาพทางภูมิศาสตร์

๒) **แบบปิด** หมายถึง สถาปัตยกรรมที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าไปใช้สอยได้ สถาปัตยกรรมแบบนี้ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความเชื่อเป็นสำคัญ เช่น พีระมิดของอียิปต์ สถูป เจดีย์ เทวสถาน เป็นต้น

๓.๔ ภาพพิมพ์ (Printing)

ภาพพิมพ์ หมายถึง ผลงานศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการกดแม่พิมพ์ให้ติดเป็นภาพบนกระดาษ โดยใช้แม่พิมพ์ชนิดต่างๆ เช่น แม่พิมพ์ไม้ แม่พิมพ์โลหะ แม่พิมพ์อื่นๆ เป็นต้น ซึ่งแม่พิมพ์เหล่านั้นศิลปินได้ออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นมา

ทั้งนี้การพิมพ์ภาพนั้นจะต้องมีแม่พิมพ์ที่ใช้เป็นแบบอย่างในการพิมพ์ ซึ่งเราสามารถเลือกใช้วัสดุต่างๆ นำมาทำเป็นแม่พิมพ์ได้ เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ กระดาษ ไม้ก๊อก กระดุม ขวด เป็นต้น โดยวัสดุที่จะนำมาเป็นแม่พิมพ์ได้ดีนั้นจะต้องมีร่องมีรอยจะเป็นร่องลึกมาก หรือลึกน้อย รอยนูนมาก หรือรอยนูนน้อยก็ขึ้นอยู่กับลักษณะแบบอย่างหรือรูปแบบในการพิมพ์

ภาพพิมพ์ถ้าจำแนกตามชนิดของแม่พิมพ์ สามารถจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ ภาพพิมพ์ผิวนูน ภาพพิมพ์ร่องลึก ภาพพิมพ์พื้นราบ และภาพพิมพ์ฉากพิมพ์

ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้ในลักษณะต่างๆ (ภาพซ้าย) ภาพพิมพ์แกะไม้ ผลงานของ ประสงค์ สุรงค์เลิศ (ภาพขวา) ภาพพิมพ์แกะไม้ ผลงานของ วีรพงษ์ ศรีตระกูลกิจการ

เกร็ดศิลป์

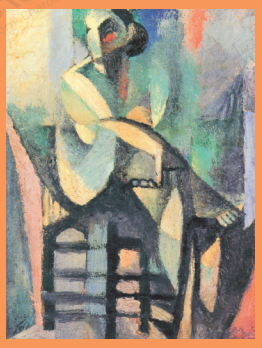

ประเภทของงานศิลปะ

ผลงานศิลปะที่พบเห็นอยู่รายรอบนั้น ได้มีผู้พยายามจัดแบ่งให้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การศึกษา และทำความเข้าใจ แต่เนื่องจากผลงานศิลปะมีความหลากหลายมาก การจัดแบ่งประเภทจึงมีอยู่หลายแบบแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับทัศนะว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง แต่โดยส่วนใหญ่มักจัดแบ่งออกเป็น ๒ แขนง ดังนี้

๑. วิจิตรศิลป์ (Fine Art)

ผลงานศิลปะในแขนงนี้แต่เดิมเรียกว่า *"ประณีตศิลป์"* หมายถึง ผลงานศิลปะที่มุ่งเน้นคุณค่าทางความงามเป็นสำคัญ กล่าวคือ มุ่งตอบสนองอารมณ์และความรู้สึกทางด้านจิตใจเป็นหลักมากกว่าคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย แบ่งสาขาย่อยออกเป็นทัศนศิลป์ (Visual Art) ดุริยางคศิลป์ (Music) นาฏยศิลป์ (Dance) สถาปัตยกรรม (Architecture) และวรรณกรรม (Literature)

๒. ประยุกต์ศิลป์ (Applied Art)

ผลงานทางศิลปะที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ โดยใช้หลักการทางศิลปะ หรือสุนทรียภาพเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ แบ่งย่อยเป็นมัณฑนศิลป์ (Decorative Art) อุตสาหกรรมศิลป์ (Industrail Art) พาณิชย์ศิลป์ (Commercial art) หัตถศิลป์ (Crafts) และการออกแบบ (Design)

กิจกรรม ศิลป์ปฏิบัติ ๑.๑

กิจกรรมที่ ๑ ให้นักเรียนแต่ละคนออกแบบแผนผังความคิด (Mind Mapping) แสดงประเภทของงานทัศนศิลป์ แล้วนำส่งครูผู้สอน

กิจกรรมที่ ๒ ให้นักเรียนจัดกลุ่มแบ่งกันไปสำรวจแหล่งข้อมูลในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ว่ามีผลงานด้านทัศนศิลป์อะไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อท้องถิ่น ให้ถ่ายภาพสถานที่พร้อมรายละเอียดพอสังเขปของแหล่งข้อมูล แล้วผลัดเปลี่ยนกันนำไปแสดงที่ป้ายนิเทศ

ธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถเลือกแง่มุมบางด้านจากธรรมชาติมาเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ได้

๔. สิ่งแวดล้อมและงานทัศนศิลป์

สิ่งแวดล้อม คือ ปรากฏการณ์ต่างๆ หรือสรรพสิ่งต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ทะเล ดอกไม้ สายหมอก ภูเขา น้ำตก เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์โดยฝีมือของมนุษย์ เช่น อาคารบ้านเรือน สวนสาธารณะ ถนน แสงไฟ เป็นต้น ถ้าพิจารณาถึงลักษณะทางกายภาพของสิ่งแวดล้อมทั้ง ๒ แบบนี้ เราจะมองเห็นได้ถึงความหมาย ความงาม ความน่าตื่นตาตื่นใจที่สายตาของเรามองเห็นเป็นภาพผ่านสิ่งแวดล้อมนั้นๆ เช่น เห็นเป็นเส้นสาย เป็นสี เป็นผิว เป็นแสงเงา เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่เราพบเห็น ล้วนมีประโยชน์ในด้านการเป็นต้นแบบให้มนุษย์ได้นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ซึ่งจะก่อให้เกิดสุนทรียภาพได้

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในทางศิลปะถือว่ามีความสำคัญที่พอจะสรุปได้ ดังนี้

๑) เป็นแหล่งกำเนิดสรรพสิ่ง ธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดอันยิ่งใหญ่ของสิ่งต่างๆ มากมาย ก่อให้เกิดการก่อรูปของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่มีรูปทรง สีสันต่างๆ นานา อย่างน่าอัศจรรย์ สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็น

๒) เป็นแหล่งสร้างระบบระเบียบ ธรรมชาตินอกจากให้กำเนิดสรรพสิ่งบนพื้นโลกให้เกิดขึ้นแล้ว กลไกตามธรรมชาติบางอย่างยังช่วยจัดแบบแผนของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้มีระบบ ระเบียบ มีความสัมพันธ์กลมกลืนกัน หรือมีความแตกต่างขัดแย้งกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล มีเอกภาพ และงดงาม

๓) เป็นแหล่งทำให้เกิดความสนใจ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาและในแต่ละโอกาสจะปรากฏด้วยรูปทรง สีสัน พื้นผิว เส้นสายอย่างน่าสนใจและมีความหมายด้วยตัวของมันเอง รูปลักษณะที่มองเห็นได้ทั้งหลายข้างต้นได้มีส่วนช่วยกระตุ้นให้มนุษย์เกิดความรู้สึกชื่นชม ความพึงพอใจ ตลอดจนเกิด

ความรู้สึกต่างๆ ทั้งนี้สิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ โดยทำให้เกิดแรงบันดาลใจ หรือเกิดความประทับใจให้แก่ผู้คน เช่น ดอกไม้ผลิดอกบานหลากสีสัน ดวงอาทิตย์สาดแสงสีทองตอนใกล้ลับขอบฟ้า ท้องทุ่งนาที่มีต้นข้าวเขียวขจี เรือประมงริมชายฝั่งทะเล เป็นต้น ความประทับใจนี้จะเป็นแรงผลักดัน หรือกระตุ้นให้ผู้คนพยายามถ่ายทอดสิ่งที่ตนพบเห็น และมีทัศนะว่ามีความงามตามสายตาตามมุมมองของตน สร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานทัศนศิลป์แขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพวาด ภาพพิมพ์ ผลงานแกะสลัก ผลงานปั้น

พระอุโบสถจตุรมุข วัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน รูปแบบศิลปะไทยล้านนา

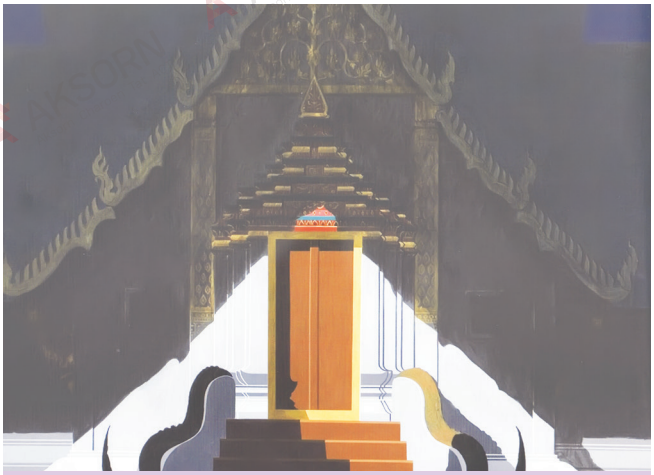

ภาพพิมพ์บนกระดาษ ผลงานของ ปรีชา เถาทอง ที่ถ่ายทอดแสงเงาที่ฉายทาบพระอุโบสถวัดภูมินทร์

๕. ทัศนศิลป์กับสุนทรียภาพ

สุนทรียภาพ หมายถึง ความเข้าใจและความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติ หรือในงานศิลปะ สำหรับผลงานทางทัศนศิลป์ก็จะเป็นผลงานที่ทำให้เกิดสุนทรียภาพ หรือสัมผัสความงามได้ด้วยการมองเห็น ซึ่งมนุษย์เราแต่ละคนจะเกิดสุนทรียภาพต่องานทัศนศิลป์แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ รสนิยม สติปัญญา และความรู้สึกนึกคิด

สำหรับนักเรียนถ้าจะพัฒนาตนเองให้รู้สึกซาบซึ้ง หรือสัมผัสความงามทางทัศนศิลป์ได้อย่างดีนั้น จะต้องหมั่นสังเกต จดจำ บ่มเพาะประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ที่จะทำให้มีสุนทรียภาพต่องานทัศนศิลป์เริ่มแรกเมื่อเรามองดูผลงานทัศนศิลป์ให้พิจารณาดูส่วนที่เป็นจุดเด่นก่อน แล้วค่อยพิจารณาองค์ประกอบโดยรวม จากนั้นจึงค่อยดูลึกลงไปในรายละเอียด เช่น ขนาด รูปร่าง สีสัน ลวดลาย ชนิดของวัสดุ เป็นต้น

เมื่อเรามีทักษะในการพิจารณางานทัศนศิลป์แล้วจะช่วยทำให้เรามีความรู้ ความเข้าใจถึงความงาม หรือเกิดสุนทรียภาพต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวตามไปด้วย รวมทั้งเห็นคุณค่าของประดิษฐกรรมต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เห็นถึงโครงสร้างที่เป็นระเบียบแบบแผนและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง อันจะมีผลช่วยกล่อมเกลาจิตใจของเราให้มีความอ่อนโยน มีความสุข และเกิดความดีงามขึ้นภายในใจ หรืออาจจะกล่าวอย่างง่ายๆ ได้ว่า ผลงานทัศนศิลป์ช่วยทำให้เกิดอารมณ์ สุนทรียภาพและการที่มีสุนทรียภาพก็จะช่วยลดความแข็งกระด้างภายในจิตใจของมนุษย์

เสริมสาระ

การศึกษาสาระทัศนศิลป์ให้ได้ผลดีนั้น นักเรียนจำเป็นจะต้องมีประสบการณ์ตรงให้มาก ต้องรู้มาก และพบเห็นผลงานทัศนศิลป์ต่างๆ ให้มาก องค์ความรู้ที่ได้จากชั้นเรียนถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียนและสามารถไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้สะดวก เช่น

ตัวอย่างเว็บไซต์ของสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม เป็นเว็บไซต์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะไทย และศิลปะร่วมสมัย

๑. ข้อมูลจากเว็บไซต์ โดยการสืบค้นผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งปัจจุบันมีเว็บไซต์ที่นำเสนอข้อมูล และผลงานทางทัศนศิลป์จำนวนมากมาย ที่เป็นภาษาไทยก็มีนับเป็นร้อยเว็บไซต์ มีทั้งที่จัดทำขึ้นโดยบุคคล องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งหลายเว็บไซต์ก็ได้นำเสนอผลงานของศิลปินมีชื่อเสียงให้เราได้เข้าไปแวะชม รวมทั้งมีเว็บบอร์ดให้สนทนาเกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านศิลปะอีกด้วย

๒. สื่อสิ่งพิมพ์ ปัจจุบันมีสื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้ทางด้านทัศนศิลป์อยู่มากมายหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นหนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แมกกาซีน มีทั้งที่เป็นเพียงคอลัมน์แทรกในเล่ม และว่าด้วยศิลปะโดยตรง การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ควรอ่านประกอบจากหลายๆ เล่ม เพื่อจะได้มุมมองที่หลากหลาย

ปัจจุบันเราสามารถหาความรู้เกี่ยวกับทัศนศิลป์ เพิ่มเติมได้จากนิตยสารต่างๆ

๓. สื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ จะมีรายการที่กล่าวถึงผลงานการสร้างสรรค์ทางด้านทัศนศิลป์ไว้ ซึ่งเราสามารถติดตามชมได้ตามกาลเทศะ บางรายการสามารถติดตามชมรายการย้อนหลังได้ด้วยทางอินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ประเภทนี้มีข้อดี คือ มีความทันสมัย มีวิธีการนำเสนอทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ง่ายและชวนให้ติดตาม